

аријел розе

ПЛИВАЊЕ У ОДЕСИ

Одеса отворених уста гледа ка Црном мору. Одеса грли море. Лицем окренута мору. Сви њени прозори као да пију море. То је град ком нису потребна даља представљања. „Какве вам асоцијације буди Одеса?“, украјински филозоф Вахтанг Кебуладзе гледа америчку социолошкињу Фиону Гринланд и чека њен одговор док седимо у комбију и возимо се ка граду. „Па, знате, чувена је по еклектичној и богатој култури, царици Катарини и Потемкину, музичкој и књижевној сцени“, одговара Фиона без оклевања. „А гангстери?“, занима додатно украјинског писца Максима Беспалова. „И јесте ли знали да је бака Силвестера Сталонеа из Одесе?“, додацује Вахтанг с предњег седишта. „Шта? Стварно?“, узвикује Фиона запањено. Ја, дете шуме, која сам одрасла без ТВ-а, морам да га изгуглам. „Али ово нема сврхе“, закључује Вахтанг, „Фиона је изузетак.“

© ariel rosé

Одеса је лучки град. Што значи град трговаца, имиграната, привремених путника. Танкери, товари, бродови шију Црним морем, плове од луке до луке. То је град попљочан вулканским каменом који је стигао из Напуља, а његове архитекте су из Француске. Прво су трговци дошли из Грчке, а онда су им се придружили јеврејски трговци након промене у опорезивању коју је спровела Катарина како би привукла Јевреје који су живели на некадашњој пољској територији, где је порез био двоструко већи. Јевреји из Одесе га нису плаћали. Одеса је била вавилонска лука језика, где су се могли чути италијански, француски, јидиш, грчки, пољски, јерменски и

грузијски, поред руског и украјинског. Крајем деветнаестог века, војвода од Ришељеа, који је управљао градом, зачудио се колико ретко чује руски на улицама, па је наредио да се тај језик учи у средњој школи коју је основао. Два века касније, 2019, донесен је нови закон: најмање осамдесет посто средњошколске наставе мора се одвијати на украјинском.

Долазимо у једну такву средњу школу у малом лучком граду поред Одесе. Пивдене – што значи „јужни” – украјинска верзија некадашњег руског назива Јужне. Комби украјинског ПЕН-а крцат је књигама које су донирали Бук ејд интернешенел и Хуманитарна нова пошта, а ту су и донације књига из ПЕН-а сакупљених захваљујући грантовима. Протекло је две године откако украјински ПЕН центар путује у мање градове и села и посећује библиотеке, војне јединице и школе да би им донирао књиге. Године 2023. донирао је 23.000 књига, а 2024 – 27.000. Осамсто организација пријавило се за књиге на украјинском и енглеском. Чланови ПЕН-а бирају нарочито рањива места, мала, често близу линије фронта. Посебно је нестрпљива била Територијална бригада из Херсона. Њихов командант је фанатични љубитељ књижевности, каже Максим Ситников, извршни директор украјинског ПЕН-а, док стоји у задњем делу комбија међу кутијама у црном дуксу на којем пише UKRAINER – прави амбасадор књижевности. Чланови и писци ПЕН-а упознали су војнике који су наручили не само књиге посвећене војним темама, већ и документарну прозу и поезију. Поетска утеха као прва помоћ.

Улазимо у школу. Шездесетогодишњи директор у уском, сивом џемперу са „ве” изрезом, дочекује нас и жели да нам покаже зграду. Зид здесна је начичкан црно-белим портретима украјинских војника из Пивдена, погинулих у рату. Има ли очева и браће ученика међу њима? Тинејџери се окупљају у највећој учионици. Седимо уз огромно огледало које прекрива цео зид. Ученици у публици могу да виде и нас и себе у њему. Пажљиво слушају, у великој мери. Говорим отворено о својој трансродности и квир оријентацији, и питам се шта то значи запосленима док се две девојке испред мене држе за руке и једна од њих повремено спушта главу на раме другој. Касније ми једна од њих две прилази и пита ме шта имам истетовирано на руци. Ја се распитујем за њу, одакле јој је породица, којим језиком говори. Ијева живи између Кијева и области Одесе и с мајком разговара на украјинском, руском и енглеском. Стидљива је, жели да иде. А шта ти мајка ради, питам пре него што брзо отрчи низ степенице. „Музичарка”, чујем је док није нестала.

Позвали су нас на кекс и чај у засебној просторији. Поново сам питао за језик. Директору се чело намрштило. Да, то је проблем, говори замишљено. Деца углавном међусобно разговарају на руском, у ходницима. Настава се, ипак, одржава на украјинском.

Околна села су основали досељеници из Русије. Запослили су их као специјалисте док су физички радници били одавде. Тако је руски наметнут осталима у селу.

Пивдене је важна тачка на обали. Одатле креће цевовод за пренос сирове нафте. Иде све до Бродија у близини границе с Пољском, а према споразуму је продужен чак до Плоцка и Гдањска у Пољској. Дакле, Пивдене је место у којем већина људи ради. У доласку смо прошли поред незавршене зграде, где је управо претходног дана човек погинуо у руском ракетном нападу. Био је тридесетдеветогодишњи лучки

радник, некадашњи инжињер механизоване бригаде који је служио у инжињерској извидници. Звао се Сергеј Маистренко. Био је само у пролазу.

© ariel rosé

Продужавамо у унутрашњост ка Доброслову, некадашњем Коминтерновском, с отприлике 6.800 становника. Украјински песник који путује с нама некад је ишао у школу у сличном оближњем месту. Родом је из Одесе, где живи с момком. Говоре руски, али се на телефону дописују на украјинском. Песник ми говори да је његов момак из породице која говори руски и да им је тако лакше да се споразумевају. Сам песник, међутим, пише песме на украјинском. Улазимо у просторију на спрату зграде локалне управе, препуне разних бригадних застава које висе с плафона попут олисталих грана. Соба је препуна. У позадини примећујем репродукцију познате слике Иље Рјепина, сликара родом из оближњег Миколајева. На њој видимо запошле козаке како пишу писмо пуно увреда отоманском султану, у којем говоре да се неће предати. Изнад је њена савремена интерпретација коју је направио француски фотограф Емерик Луисет: фотографија украјинских војника међу којима је Роман Хрибов, украјински војни граничар који је служио на Змијском острву у Црном мору. Руси сматрају ту слику руским наслеђем, а Украјинци украјинским. Фотографија је начин враћања украјинске прошлости. Једна од најбољих слика Иље Рјепина приказује Ивана Грозног са сином, ког је управо убио. Слика је огромна и дочекује посетиоце Третјаковске галерије у Москви. Нешто је злослутно у вези с тим приказом. Потоњи руски владари ће такође убијати рођене синове, рођени народ.

Библиотекари једва чекају да приђу столу и погледају књиге које смо донели. Воде нас у месну библиотеку у обилазак, расположени су за разговор. Запажам катапошке фиоке. На једном је исписано велико слово Х јер су у њему картице за руске

књиге које су повучене из библиотечког каталога. „Шта радите с тим књигама?“, питам. „Избацујемо их, одлажемо или рециклирамо.“ Улазимо у просторију с дечјим књигама где нас дочекују шарене насловнице. Главни проблем је мањак уџбеника на украјинском. Велика залиха је изгорела кад је руска ракета погодила „Виватову“ штампарију. Деца често морају да уче украјинску историју из књига написаних на руском. Не желе да читају на руском. Радије позајмљују књиге на украјинском, говори ми библиотекарка. Морамо да пођемо, али занима ме којим језиком говоре између себе две жене које ту раде. Застају и згледају се. А онда једна одговара, кроз смех: „А, ви знаеџе, ну, наравно да говоримо суржик!“

Пре поласка у Одесу, спуштамо се у слалому земљаним путем до малог ресторана у којем служе остриге, на самој обали сланог језера, за које прво погрешно мислим да је море. „Ово је лиман, знаш то, зар не?“, пита Максим. Не, не знам, па проверавам. Реч лиман преузета је из руског и значи естуар који образују флувијалне воде што долазе из Црног мора. Проверавам све језике које познајем: енглески, пољски, шпански, француски, италијански, норвешки – увек је лиман. Руси су преузели ту реч из грчког, али је руски облик распрострањен. Путин је 2007. наредио да се оснује Национални институт за руски језик будући да су власти биле изузетно заокупљене слабљењем руског у Украјини. Данас је у Кијеву актуелан виц: „Бојим се да говорим руски да не би Путин дошао да ме ослободи.“

© Diana Delyurman

Последња станица нам је новообновљена библиотека – Универзитетска научна библиотека „М. С. Хрушевски“ у Одеси – с огромним прозорима кроз које издашно улази светлост, широким дрвеним симсовима с удобним јастуцима, сијалицама које емитују топло светло са плафона и цвећем. Просторија је пуна: млади кадети, у црним униформама на којима пише ПОЛІЦІЈА. Треба да им препоручимо књиге за читање. Трудим се да схватим ко су, у шта верују, шта им је потребно.

Тек неколицина дрема, остали пажљиво слушају. Украјинска преводитељка Ана Вовченко брзо преводи моје речи с енглеског на украјински кад им кажем да се, парадоксално, осећам врло безбедно у Украјини јер се осећам заштићено поред људи као што су они. Последњи пут сам се тако осећао на Сицилији, где сам, пошто су ме опљачкали, завршио у полицијској станици, разговарајући с карабињерима о поезији Ђакома Леопардија. Неколико њих се осмехнуло. Како им допрети до срца и ума? Предлажем им украјинске песнике који су се борили на фронту и писали о свом искуству: Артура Дрона, Јарину Чорнохуз, или трагично погинуле као што су Викторија Амелина и Максим Кривцов. На самом крају, устајем и читам им своју песму написану на пољском за украјинску песникињу Ију Киву – мој дијалог с њом – а Максим чита украјински превод. Фиона ми се касније захвалила, говорећи да је ово прави одашиљач поруке, истинска поетска донација.

Увече шетамо с Фионом по улицама Одесе. У прошлости, називи улица били су исписани на италијанском и руском. Песникиња Марија Галина ми је касније објаснила да су људи намерно мењали места путоказима како би преварили руске војнике који су потенцијално могли ући у град на почетку напада. Зато смо вероватно често ходали укруг. Стојимо на раскрсници некадашње Пушкинскаје, данас Италијске, и Улице Нини Строкатој. Још није преименована и може се наћи на онлајн-мапама. Хотел „Бристол” и Филхармонија стоје једно наспрам другог као скулптуре на Ускршњем острву. Те зграде су жестоко бомбардоване пре неколико дана. Хотелска фасада делује нетакнуто осим што једној каријатиди недостаје лице, као да уопште није успела да га погледа. Као деформисано лице жене након атомске бомбе бачене на њен град Нагасаки у роману *Туђе лице* Абеа Коба. Ипак, зграда је изнутра потпуно разорена. С друге стране, Филхармонија је видно оштећена споља и окружена скелама. На главном улазу су врата од шперплоче. Унутра затичемо неколико комада дрвета и камење на поду, једноставан прозор на билетарници и насумично постављене постере на зиду од шперплоче. Имам осећај као да смо ушли у провинцијску железничку станицу. Но, сопран Дарија Сердјук изванредно пева иза зида и сместа претвара то место у музичку палату. Концерт се ближи крају, али жена на билетарници нам дозвољава да завиримо и допола отвара врата, иза којих видимо музичаре окружене малобројном публиком у лобију. Музика очигледно може да живи било где.

Пошао сам у хотел кад ми је Марија Галина послала поруку да се придружим на читању њој, песникињи Маји Димерли, с којом ме је већ био спојио Иља Камински, и другима у локалном кафићу. Реч је о групи песника који себе зову Голи песници. Заинтригиран сам и радознао. Кафић је смештен у подруму, врло неупадљиво место. Михаил Сон слика мене и Марију, заслепљује ме гласни блиц. Марија у црним кожним панталонама седи за столом, пије пиво и упознаје ме с људима у просторији. Марија потиче из породице која говори руски: „Моја ситуација је још компликованија”, каже. Њена прабака била је грузијска племкиња, а прадеда пољско-украјински земљопоседник, а затим професор географије у Харкову. Маријина бака Јеврејка била је лекарка, ухапшена је у кампањи усмереној против јеврејских професора. „Свима њима је руски, као језик империјализма, био средство споразумевања”, препричава Марија. Одрасла је у Кијеву у украјинском окружењу, што значи, док су многа

© ariel rosé

деца гледала популарну руску телевизијску серију *Сюкóйной нóчи, малышí!*, чији су главни ликови били четири животиње, Марија је слушала бајке под истим називом, само на украјинском: *На добраніч, діти*.

Кад се преселила у Москву, није разумела зашто чује украјински на улицама. Марија пише поезију на руском. „Покушала сам на украјинском. Сад понекад сама преводим своје песме на украјински, али систем је потпуно другачији, слике су другачије.”

У неким државама на афричком континенту шездесетих година двадесетог века, честа је била стратегија да се пише на језику колонизатора тако што се дословно преводио језик колонизованих. Један од водећих нигеријских песника тог времена, Габријел Окара, преотео је енглески и искористио

га за своје циљеве. Отишао је и корак даље – превео је језик своје омиљене реке, богате и издашне реке Нан, на енглески. „И моја река дозива!”, узвикује приповедач, па чујемо матерњи језик реке. Схватимо да су повезани и стога је сваки језик могуће пренети на таласну дужину реке. Да ли је то и даље колонизаторски енглески? Шта о мени говори чињеница да сад пишем на енглеском? „Искривићу га, променићу га, искористићу га и покорићу га, све док не буде служио мени”, рекла ми је Лола Шонејин, мислећи на енглески, док смо разговарали онлајн. Лола је нигеријска списатељица која пише на енглеском. Лола је висока и ћелава, носила је велике минђуше које су се клатиле док смо разговарали. Школовала се у Уједињеном Краљевству, у Единбургу, па су први песнички гласови с којима се сусрела били мушки гласови Енглеца, Шкота и Ираца. У Нигерији постоји петсто језика, готово двапут више него у целој Европи. Да сам питала Лолу, након дана проведеног у породичном дому, на којем језику су разговарали, не би знала шта да ми каже. Мешали су локални дијалект њених родитеља, јоруба, енглески и мало мимике и певања, као да кувају језичку чорбу. „Увек се много пева”, рекла ми је мелодично. Најзад, шта њој значи енглески? „Ја морам да контролишем тај језик”, казала је Лола изричито. Идеја потчињавања колонизаторског језика постоји и у другим деловима света: арабизација француског или енглеског. Шантал Забус, која пише о постколонијалној књижевности, назива тај феномен „релексификација” – као да узмете стари мотор из BMW-а и прилагодите га фијату, или обрнуто. Као да су неки језици

бољи аутомобили или боље валуте, како примећује француски лингвиста Луј-Жан Калве у својој књизи о језичким ратовима.

Ипак, не могу сви да прелазе с језика на језик. Таја Најденко, чији су преци говорили руски, генерацијама и с мајчине и с очеве стране, поставља реторичко питање: „Како може да се каже: Тај језик ми више није потребан?” Брзо потврђује: „Али то ништа не говори о мени.” Таја пише песме на оба језика: и руском и украјинском. Има различит однос према тим језицима, као да је у полиаморној вези. И, како би их описала појединачно, питао сам је касније преко телефона. „Руски је тврд као дрво, украјински је мекан као глина”, каже. Глина се каже *ілина* на оба језика.

Код Михаила је мало другачије. Он не може да ствара поезију на украјинском. „Технички”, каже, „могао бих да пишем поезију на украјинском иако би ми то изузетно умањило опсег техничких способности.” Ипак, Михаил преводи на украјински понекад. Тамнокоси Михаил је биолог који, између осталог, проучава водене инвазивне врсте у Црном мору. Његово порекло води чак до Кореје. Михайлови прабака и прадеда побегли су из Кореје док су му деду депортовали на далеки исток СССР-а, односно у Казахстан. Касније је успео да фалсификује документе и побегне. Оженио се и скрасио у Одеси. Понекад је са сестром говорио на корејском, али тај језик му никад није много значио, па га није пренео даље потомцима. Бака с очеве стране припадала је Јеврејима Ашкеназима и била пореклом из Немачке. С мајчине, Сефардима. Но, главни језик споразумевања током породичне историје био је руски. Исто као и у породици Иље Каминског, чији је рођак пребијен на смрт јер је говорио јидиш на улици. Та језик је посечен попут дрвета и није се преносио даље. Руски је био безбеднији. Више би волели да Миша не пише на руском, рекли су ми млади песници касније, кад смо сели да разговарамо у популарном кафеу *Коміойі*.

Прозвали су себе „голи” зато што желе да се представе као обични, искрени и чисти. Очигледно је, ипак, да нам брзо привлаче пажњу кад два мушкарца изађу на бину један за другим, одевени у плисирани килт или дугу свиленасту сукњу. Данко Пташињи ми говори да је он из русификоване, не русофоне, породице. И даље говори руски с родитељима, али пише песме на украјинском. Док су Тимофиј Безверков и његови родитељи прешли на украјински, Данкова мајка се мучи, али покушава да га говори. Оба брата му говоре руски, а старији је служио у војној болници као хирург. „Тамо сви говоре руски”, каже ми Тимофиј. Његово презиме потиче од прадеде који је одлучио да узме презиме које звучи више руски – Безверков – уместо некадашњег украјинског Хаврилук. Некад је Тимофиј био опчињен Бродским. „Али како сад да га читам кад није волео моју земљу?” Испрва му је било тешко да пише на украјинском, али кад је почела тотална инвазија, Тимофиј више није могао да пише на руском. Језик је за све њих знак самоидентификације. Језик им је променио личност (Тимофиј) или их је натерао да пожелеле да стварају нешто ново на украјинском (Катерина Харченко). За Катерину светле и дуге косе, руски је први језик који не може игнорисати (или биолошки, како га Тимофиј назива), али украјински је за изражавање, језик избора. То је језик који касније желе да пренесу својој деци.

Да ли нас језик обликује? Да ли човек постаје Пољак ако говори пољски или Рус ако говори руски? Франц Фанон би се сложио: црнац ће постати пропорционално бељи у односу на овладавање француским језиком, како је навео у револуционарној

књизи *Црна кожа, беле маске*. Едвард Саид је тврдио исто у делу *Култура и империјализам*. Он је сматрао језик електричним одашиљачем који каналише културне супстанце у људске умове. Класични лингвисти Ворф и Сапир закључили су да је извориште мултикултурног света у његовом мултилингвализму. Проблем је почео кад је политика укротила језик. Кад је језик постао ловачки пас. Кад је један језик постао Логос, супериорнији од другог. Субјекти користе језик да би произвели дискурсе, а дискурси су медијум односа моћи, како је приметио Мишел Фуко. Саид покушава да схвати како користити исти језик, а ипак говорити истину.

Требало би да пођем, али имам прилику да разговарам с Мајом Димерли и сазнам њену породичну причу. Она и родитељи код куће говоре руски, а опет, у време празника, мајка и бака певале су украјинске песме. Занимљиво је да је она дошла до поезије прочитавши извесно дело Марине Цветајеве на бугарском, у књизи коју је пронашла у књижари где је радила њена мајка. Прочитала ју је без много разумевања, али то дело ју је свеједно преобразило и закупило на тајанствен начин. Ипак, Маја није могла да пише на украјинском, али инспирише млађе песнике да пишу на том језику. Учествоје у пројекту који је започео Иља – песме не бомбе – деца избеглице, која су дошла у Одесу, пишу поезију.

© ariel rosé

У другом пројекту, младе песнике подстичу да превode песме са страних језика на украјински. Међу учесницима је и Олександра Швјед, алијас Чајнка, која је избегла у Одесу из родног Херсона. Коврцава плавокоса Чајнка управо је напустила осамнаест година. Цела породица јој води порекло из тог града или оближњих села, попут оца који говори суржик. Иако мајка говори руски, врло добро зна и украјински. Чајнка је говорила украјински у школи и била очарана њиме. За њу је језик

велики део идентитета, а истовремено препознаје вредност оног што појединац има да каже. Она сматра украјинско друштво породицом, чији су чланови различити, али би требало да буду прихваћени такви какви јесу. „Не би било добро присиљавати људе да говоре неки језик, морамо да дамо себи времена”, закључује.

Кафић се полако празни. Старија генерација песника која и даље пише на руском седи у позадини и гледа ка бини. Млађи који пишу на украјинском седе ближе сцени, слева. Тимофиј излази на бину свирајући гитару и пева песму о Стаљину компоновану на Михаилове стихове, о људима који су изгубили живот због њега.

Марија ме испраћа до смештаја. Хладно је и ветровито. Пролазимо поред споменика Исаку Бабелу, који седи и нешто записује у бележницу. Ових дана се руше или уклањају и та статуа и други споменици, симболи руског империјализма. Карл Маркс се сам урушио. Његова крупна глава постављена је уместо Катаринине на пиједестал окренут ка луци. Ипак, као да је направљена од папир-машеа, однела ју је прва олуја, па се глава марксистичке идеологије могла видети како скакуће и лети улицама Одесе попут огромног балона. Бабел је, међутим, направљен од бронзе и још је на месту, још изазива различите емоције. Сутрадан, током медијског дана поводом доделе Награде „Георгиј Гонгадзе”, интелектуалци и писци расправљаће о његовом статусу: да ли је он део украјинског наслеђа? Бабел се родио у јеврејској породици у Одеси и умео је врло добро да пише на јидишу, али је изабрао да прослави јеврејски рејон Молдованка на руском. Борис Херсонски је одбацио Бабелово наслеђе, посветивши се том питању у неколико песама. Бабел је за многе био сложена фигура. Јеврејин, који се придружио Буђонијевој Првој коњичкој армији која је требала и Јевреје и Пољаке, писао је веома лепим стилем о тим масакрима на терену и преточио их у књигу *Црвена коњица*. Критички је приступио том насилију, а опет, није му присуствовао само као сведок. Бабел није био миљеник совјетског режима, па је, баш као што ће се догодити и Иљи Репину, убијен у таласу Стаљинових чистки 1941. Кад су руски војници опустошили Бучу, Бородјанку и Ирпен, имао сам разоран *déjà vu* осећај – или, за Бабела, *déjà lu*.

Не могу да спавам ноћу пошто ме пробуде ваздушни напади. Повремено погледам канал на Телеграму. Након дугог дана, не могу да одем и седнем у ходник малог хотела без икаквог склоништа. „Центар – иде ка вама”, каже порука на каналу посвећеном Одеси. Недуго потом, чујем звук који значи само једно. Украјинска одбрана је управо оборила дрон шехид негде у близини. Експлозија двоструко одзивања, као да је звезда експлодирала пре него што је умрла. Пре пола године, пројектил је срушио руску православну цркву. Руски свештеници који службују у њој скривали су се испод земље. За шта су се молили? Црква је након неколико месеци обновљена изнутра украјинским новцем. Сећам се Маријиних речи: „Русија може заувек да заборави Одесу, она није руски град.” Шетали смо Пољским спустом, једном од низбрица које воде у залив. Речено ми је, успут, да одем јужније ако ме занимају добри урбани графити. Касније ћу видети један, дело уличног уметника Гамлета Зинкивскија из Харкова. Насликао је човека у купаћим гаћама, благо повијених ногу и испружених руку, који се спрема да скочи у воду, а изнад њега је натпис: *кожен дењ схожі на сїрибок в ґрірву* – сваки дан је као скок у амбис. Што је овде велика истина.

ariel rosé, jumping into the abyss

Да ли је Црно море амбис? Чујем да људи и даље пливају у мору иако је посејано минама; вода их привлачи, море заводи. Транскултурни пројекат „Приче с Црног мора” спојио је ауторе из Јерменије, Бугарске, Грузије, Румуније и Украјине на Фестивалу књижевности у Берлину 2023, а циљ му је био да одржи дијалог о (бољем) разумевању у Црноморском региону. Неки од њих никад нису били у тој области, нити су је раније доживљавали као референтну тачку. Море је било замислива претња. Ексклузивно јединство. Подсетник на живот на периферији, која храни друге земље. Холандско-украјинска списатељица Лиса Веда рекла је о свом пројекту: „Мртви из Буче ће се вратити у живот, морате само да плешете.” Њени саговорници су питали: „Колико дуго морамо да плешемо?” Ниједном нису питали „зашто”, само је време било важно. Колико дуго морамо да плешемо? Можда заувек.

Пријатељ ми је послао поруку неколико недеља касније: „Јеси ли плесао у Одеси?”, очигледно упућујући на Иљину књигу. Не баш, одговорио сам му, али јесам пливао у Одеси.

Пожелио сам да запливам у мору пре одласка. Није било много времена на располагању. Температура је била минус десет и ветар је све јаче дувао. Купио сам кафу у малој кафетерији на углу, као што сам чинио сваког јутра током боравка у Одеси, и рекао на украјинском: „Дякую” и „До побачення”, жени за пултом, која ми је помало нервозно на руском одговорила: „Пожалуйста” и „До свидания”. Одлучио сам да наручим неку јаку. Бомбардовање је почело кад сам ушао у ауто. Неће гађати море, помислио сам, очајнички жељан пливања.¹ Вода је била ледена и осве-

¹ Тек сам касније сазнао да су руски балистички пројектили уништили два пловила: панамски теретни брод МСЦ *Леванше Ф* и брод за превоз расутог терета *Сујер Саркас*, регистрован у Сијера Леонеу, који је поново почео да плови у јулу претходне године. Повређена су два лучка радника. Олексјј Кулеба, украјински потпредседник Владе и министар комуникација и територијалног развоја, издао је званично саопштење да су та пловила превозила цивилни терет.

жавајућа. Ваздушни напад се завршио кад сам изашао из воде и крочио на плажу Ланжерон по којој су људи шетали у оба смера. На обали је лежала мртва риба, а неки мачак ми се мотао око ногу у нади да ћу га помазати, што сам радо и учинио. Ђорђо Агамбен се питао да ли је језик постојао пре човека, да ли човекова душа наслеђује душу животиње и њен језик. Попут плеса пчела или махања пераја код риба. Агамбен је тражио корене језика и веровао у његову свету моћ. Човек прво мора да има веру у речи. Песник је стога шаман, па попут шамана ослушкује душу риба и преноси даље њихове речи.

СЛУШАЈУЋИ НА ЗУМУ КАКО ИЈА КИВА ЧИТА ПЕСМУ О РАТУ²

Јуче смо слушали на Зуму како Ија Кива
 чита песму у Кијеву, где се златне
 капе цркава нису сакриле у склониште,
 слушали смо свако у свом
 стану, скоро свако, слушали смо,
 а били смо само очи, као да нисмо имали
 ништа више, само очи, као да смо хтели
 да је заклонимо очима, којима смо гутали
 сваку реч док је у позадини горео Бабин Јар,
 али сећање не гори, уздамо се, сећање је нерђајуће,
 сећање ће попут кртице причекати хибернирајући,
 хтели смо сви, хиљаду људи на Зуму,
 да двома хиљадама очију држимо изнад Ије
 кишобран ваздуха,
 штитове наших погледа,
 кад је престала да чита, подигао сам главу
 на столу је стајала књига из библиотеке
 Сиоранова *La tentation d'exister*
 брда су држала Берген на коленима,
 процветали су први шафрани, сви су се
 радовали пролећу.

(С енглеској превео Ијор Цвијановић)

² С пољског превела Јелена Јовић. (Прим. ред.)